

mo de i besittning af Kexholm; men Ryssarne angre-
po straxt derpå detsamma, intogo det med storm och
nedhöggo besättningen. Tre år derefter (1317) gjorde
Svenskarne ett nytt anfall emot Ryssarne, seglade in i
Ladoga, sköflade och plundrade. Detta hämnades Nov-
goroderna kort derpå, då de år 1318 afseglade med
en stark flotta emot Finland, landstego vid Åbo, ned-
brände staden och slottet, jemte Kuusto biskopssäte,
och förhärjade landet vidt omkring. Förskräckelse och
förvirring utbredde sig öfverallt, invånarne flydde åt
skogarne; ty alla som kunde upphinnas blefvo afförde
till Ryssland. De inre oroligheterna i Sverige, der ko-
nung Birger tvistade med sina bröder, hindrade det-
ta land att verksamt försvara sina besittningar. Men
så snart styrelsen derstädes åter hunnit stadga sig, sök-
te man att med lika förfarande vedergälla fiendtlighe-
terna. Befälhafvaren i Wiborg, Lüder von Kürnen,
angrep Kexholm år 1322, ehuru utan framgång, och
straxt derpå (s. år) framryckte storfursten Jurij (Georg)
Danilovitsch till Wiborg, samt anföll fästningen; men
blef med tapperhet tillbakaslagen, och aftågade utan
att hafva vunnit sitt ändamål. Likväl återkom han
följande år, stälde sig i spetsen för Novgorodernas hä-
rar, och uppbygde fästet *Orechovetz* eller *Nöteborg*
(numera Schlüsselburg), vid Ladoga sjöns utlopp i Neva.

Men genom dessa oafbrutna ströftåg från begge
de stridande delarne, hade Hansestädernas indrägtiga
handel på dessa orter blifvit helt och hållet förstörd.
Af denna anledning medlade nämde städer en fred
emellan Sverige och Novgorod, hvilken afslöts uti

Orechovetz i början af September år 1323, och hvaruti Ryssarne afträdde Savolax och Karelen, och gränsen bestämdes från utloppet af Systerbäck (Sestra), öfver Wuoxen, utmed sydvestra gränsen af Kexholm-ska området, och derifrån upp emot Kajana län. Genom detta fredsslut och Finlands formliga afträdande till Sverige, kom denna stat första gången i en genom bestämdt fördrag medgifven besittning af detta landskap.

Emellertid hade landet lidit alldeles oberäkneligt genom de ständiga ströftågen och förhärjningarne. Konung Magnus Erikson sökte på allt sätt afhjelpa folkets nöd, och beviljade dem hvarjehanda eftergifter i utlagor och andra offentliga bördor. De öfvergifna landsträckorna och hemmanen öfverlemnades åt andra odlare, och alla nya upptagor erhöles vissa års skattefrihet. Invånarne i de eröfrade orterna behandlades med mycken skonsamhet, och deras utskylder bestämdes efter ganska billiga grunder.

Den afslutna freden blef icke af lång varaktighet, ehuru orsaken till fiendtligheterna ej kunna bestämmas, emedan hvardera grannstaten klagade öfver den andras förolämpningar och anfall. Troligast söker man skälet i följande förhållanden. Emellan de vid gränsen boende invånarne, af hvilka de vestra voro tillgifne den Katholska och de östra den Grekiska kyrkan, rådde ständigt en både politisk och religiös bitterhet, hvilken hos dem bibehöll en oafbruten hätskhet emot sina naboer. De befälhafvare som här styrde landet, låto hänföra sig af tidens herrskande plundringsbegär och böjelse för sjelfhämd, och en så-

dan sinnesstämning utbröt lätt i våldsamerhet, utan att styrelserna hvarken erhållit kunskap derom eller kunde förekomma det. Tvistigheter af denna art förorsakade år 1337 uppenbara våldsamerhet vid gränssorna af Karelen, och följande år inryckte från Svenska sidan talrika partigångare inom det Ryska området, för att hämnas uppgifna lidna oförrätter. En hop seglade öfver Ladoga, uppbrände Ladoga förstad, sköflade intill stränderna af Onega samt anföllo Koporie. Narimant, son till den mäktige hertig Gedimin i Lithauen, hade af Novgoroderna erhållit förläning af deras gränssorter vid Ladoga, och han ryckte nu in i Finland, framträngde till Uleåborg, samt förhärjade allt med eld och svärd. Denna fejd blef dock snart bilagd, då hvardera landets styrelse derom fått kunskap.

Men omkring år 1348 uppblössade krigslågan ånyo. Den anfallande var Svenska konungen Magnus Erikson, troligen i afsigt att en gång fullkomligen kufva sina ostliga grannar, och skaffa sig säkerhet för sina gränssor på denna sida. För att göra kriget behagligt inför tidens rådande tänkesätt, föregafs såsom skäl till detsamma, nitet att till Katholska läran omvända Rysarne, hvartill Magnus äfven blifvit af påfvarne uppmanad. Stora härar voro församlade, framför allt af Tyskt legofolk, och konungen afseglade till Finland, samt landsatte vid Björkö. Härifrån tågade han till Neva och ryckte fram emot Orechovetz, hvilket intogs, och landets kringboende invånare blefvo med svärdet tvungne att afsvärja sina fäders tro. Flottan inlopp emellertid uti Ladoga; men snart befann sig

konungen instängd af väldiga skaror tillströmmande Novgoroder, Lithauer och Mongoler. Brist och sjukdomar iritade sig i hären, de lejda soldaterna blefvo oroliga och tygellösa, och konungen nödgades uti Augusti månad bryta sig igenom fienderna och återvända till Sverige, sedan han i Orehovetz qvarlemnade en stark besättning. Detta fäste anfölls nu af Ryssarne, och efter en lång belägring och tappert försvar, blef det intagit med storm (d. 24 Febr. följ. år), samt besättningen nedhuggen. Sedan ryckte Ryssarne mot Wiborg, förhärjade vidt omkring och afförde invånarne. Magnus måste beqväma sig till en icke ärofull fred i Dorpt (Jurjeff) år 1350.

Vid den förlikning konung Magnus år 1357 i Jönköping ingick med sin upproriska son Erik, afträdde han till honom hela Finland. Erik besökte sjelf sin nya besittning, och befriade folket från de tryckande pålagor, hvilka konungens ståthållare ålagt det. Under en lång följd af år förblef Finland nu befriadt från utländska krig, ehuru oroligheterna vid gränsorna emellan inbyggarne fortforo, samt stundom utbröto i större eller mindre våldsamheter. Men de inre stormar, som voro en följd af Folkunga ättens störtande från Svenska thronen, och dennes öfverlemnande åt Albrekt af Mecklenburg, spridde sina verkningar äfven till Finland, Albrekt gick sjelf dit öfver, intog Åbo slott, efter en lång och häftig belägring, och hyllades som landets regent. Han sökte afhjelpa alla besvär, lätta de bördor som tryckte folket samt vinna invånarnes och framför allt presterskapets tillgifvenhet. Den

under Albrekts regering så utomordentligt rika och mäktiga riksdrotsen Bo Jonson Grip, räknade sedan bland sina förläningar äfven hela Finland, der han i Karis socken lät uppbygga och befästa Raseborgs slott. Han förnyade år 1374 stilleståndet med Novgorod. Men efter hans död blef förläningen åter indragen till kronan, och i de oroligheter som voro en följd af Albrekts störtande, invecklades äfven Finland, och led isynnerhet genom de bekanta Nordtyska fribytarne Ventaliebrödernas förhärjningar utmed kusterna,

Unionskonungarnes styrelse bidrog lika så litet till Finlands som till Sveriges trefnad och välmagt. Likväl ådagalade Erik XIII en synnerlig omvårdnad om det förstnämde landskapet. Han besökte det år 1407, och införde många kloka författningar, till upphjelpande af den allmänna välmågan. Framför allt var han angelägen om rättvisans billiga skipande, hvarföre han delade Finland i tvenne lagsagor, Söder- och Norr-Finne, samt införde en så kallad *Landsrätt*, bekräftad år 1435. De anstälde ståthållarnes pressningar förbjöd han på det strängaste, och sökte lätta betalningen af utlagorna.

Men nya oroligheter hindrade utvecklingen af dessa nyttiga inrättningar. Äfven Finnarne förenade sig med Eriks fiender, och blefvo indragne i tidens stormar, samt till en början derföre belönade med nedsatte utskylder. Vid konung Kristoffers anträde till regeringen, erhöll då varande riksmarsken och Sveriges riksföreståndare Carl Knutson Bonde största delen af Finland i förläning på lifstid, och bosatte sig på

Åbo slott. Snart blef han dock nödsakad att afträda den öfriga delen af landet, och åtnöja sig med Wiborgs län ensamt, der han lefde några år i stillhet. Blevven konung i Sverige, nödgade honom statens behof att åter snart förhöja de nedsatte skatterna. Troiligen häröfver uppstodo oroligheter i Satakunda, hvilka likväl, innan de hunno till utbrott, lyckligen dämpades af den hos invånarne så högt aktade biskop Magnus Olofson Tavast. Men för öfrigt invecklade Carl Knutsons regering detta land uti nya oroligheter. Då han år 1457 dukade under i striden emot det öfvermodiga katholska presterskapet och den mäktiga adeln i Sverige, förklarade sig äfven Finland för Danska konungen Kristian I; men Wiborg och dess län förblef honom troget, och först efter ett förödande inbördes krig, sedan Wiborg blifvit länge belägradt af Erik Axelson Tott, och förhärjadt af en genom brandpilar åstadkommen eldsvåda, samt Carl icke vidare kunde understödja sina trogna anhängare, hyllade äfven dessa den utländska styrelsen. — Konung Kristian gjorde allt för att vinna Finnarnes tillgifvenhet, och bekant med det inflytande presterskapet denna tid utöfvade på folkets sinnen, tilldelade han detsamma vidsträckta privilegier. År 1463 reste han sjelf öfver till Finland, och bemödade sig att återställa rättvisa, lugn och välstånd i landet. — Då Carl VIII Knutson, efter att förut hafva störtat Kristian I, sjelf för andra gången nödsakades vika för den mäktiga Svenska aristokratien, anförd af erkebiskop Jöns Benktson Oxenstjerna, erhö

han till lifgeding Korsholms och Raseborgs läner, dit han öfverflyttade och bodde i tre år på Raseborgs slott.

Från Ryska sidan hade Finland emellertid åtnjutit en långvarig fred, och endast de vanliga tvistigheterna emellan inbyggarne vid gränsorna, jemte smärre ströfverier emellan dem, störde lugnet derstädes. Sålunda berätta Ryska krönikorna, att Svenska fribytare år 1392 inlupit i Neva, plundrat utmed stränderna af denna floå, och framträngt nära intill Orechovetz eller Oreschek. Andra förhärjade i trakten af Jamburg, samt uti Karelen åren 1395, 1397 och 1411. De Novgorodiska gränsbefälhafvarne utöfvade vanlig vdergällning, hvilket omnämnes isynnerhet sistnämde år, då de framträngde intill Wiborg och nedbrände kringliggande orter. Det ovissa fredstillståndet synes hafva gifvit konung Kristian I anledning, att, under sitt vistande i Finland, påbjuda inom Sverige en skatt, till understöd för ett tillernadt tåg emot Ryssarne, hvilket dock uteblef. Men dessa gjorde deremot år 1464, ett förhärjande infall i Jäskis samt flera andra socknar af Karelen, och gränsestridigheterna jemte förödelserna fortkoro intill 1468, då ett stillestånd afslöts uppå fem år.

De inre oroligheterna i Sverige, det täta ombytet af regenter, den osäkerhet hvarmed dessa innehade sin magt, och hvilken nödgade dem att samla all sin styrka till att försvara sitt vacklande välde på en ständigt skakad thron, hindrade Sveriges konungar och styresmän att med tillräcklig kraft möta anfallen från öster. Samma olyckliga ställning fortkoro äfven under den äl-

dre Sten Stures riksförestånderskap, och efter stilleståndets utgång med Ryssarne, synas nya fiendtligheter hafva utbrustit. Till landets skydd emot deras inbrott påbörjades derföre af ståthållaren i landet, Erik Axelson Tott, år 1475, bygnaden af en fästning i Savolax, benämd *Olofsborg*, sedermera *Nyslott*, fulländad tvenne år derefter. Emellertid fortsattes striderna, och 1480 gjorde Erik Axelson ett infall i Ryssland, der han med mord och brand förhärjade en landsträcka af 20 till 30 mil. Men sedan storfursten Ivan III Vasiljevitsch störtat Mongolernas öfvervalde, och gifvit sitt rike inre fasthet och kraft, erhöillo de spridda ströftågen ett farligare och mera hotande utseende. Danska unionskonungarne beskyllas att ofta hafva retat Ryssarne till sina ströfverier, för att också från denna sida sysselsätta ett folk, det de ville bringa under sitt valde; om Johan II är det bekant, att han slutit ett nära förbund med Ivan III. Väl ingingo äfven Svenskarne, år 1488, en förening till gemensamt försvar med Lifländska stormästaren Johan Freitag von Loringhoff, hvilken började frukta Ivans tilltagande magt; men detta var otillräckligt att skydda Finlands illa värnade gränсор emot en mächtig fiende. Tvärtom upplågade häraf naturligtvis ännu mera det gamla hatet, och redan samma år tyckas fiendtligheterna åter hafva tagit sin början, och nu uppstodo strider hvilka för sin långvarighet fått namn af det stora Ryska kriget. År 1490 inföllo Ryssarne i Österbotten, och förhärjade det med eld och svärd. Karelen, Savolax, norra Österbotten och halfva Tavastland blefvo ödelagde till en

sträcka af mera än 80 mil; invånarne voro nedgjorde eller bortsläpade.

Men efter långa förödelse ordnade fiendtligheter-na sig till ett stort anfall. Ivan hade samlat en här af 60,000 man, och dermed utsändt sin fältherre Vasilij Schuiskoj emot Wiborg år 1595, under det att andra hopar öfversvämmade Finlands nordostliga grän-sor. Knut Posse hade befälet i Wiborg. Tre måna-der var belägringen redan fortsatt, Ryssarne hade fram-trängt ända till murarne, hvilka blifvit nedskjutna af stora kanoner, och den 30 Nov. företogs en allmän stormning. Men med en förfärlig knall slungades i ett ögonblick den stormande hopen i luften; de andra, gripne af fruktan störtade tillbaka och flydde i oord-ning och staden var räddad. Sådant var troligtvis föl-jden af en antänd mina; men det vidskepliga folket an-såg denna så kallade *Wiborgska smäll* åstadkommen ge-nom trolldom, och länge betraktades Possen såsom en mächtig häxmästare. — I yttersta förvirring störtade Rys-sarne tillbaka till sitt eget land, och förföljdes häftigt. Bönderna i Savolax reste sig, och nedgjorde alla dem de anträffade. Nederlaget var fullkomligt och landet för denna gång befriadt; ty äfven den påbegynta belägrin-gen af Nyslott upphäfdes af Ryssarne under denna förskräckelse.

Man kan icke frikalla riksföreståndaren Sten Stu-re från förebråelsen att hafva vidtagit nog lama åt-gärder till Finlands försvar. Vid årets slut anlände Sturen ändtligen med sin flotta till Åbo; men landets förhärjade och utsugade tillstånd nödgade honom att

fördela krigshären vidt omkring. Redan i början af år 1496 utsände Ivan en ny här till Finland. Sturen kunde icke så hastigt få sina spridda krigare församlade, och han qvarstod ännu i Åbo, då Vasilij Kossoj redan ryckt öfver gränsen, öfverraskade och slog en fördelning af Svenska styrkan, belägrade Wiborg, och framfor med mord och brand i Nyland och Tavastland, samt inom södra Karelen och Savolax, för att hämnas det nederlag bönderna i dessa sistnämde orter nyss förut gjort på de flyende Ryssarne. När Sten Sture, i slutet af Februari, fått sin här hopsamlad och framryckte mot gränsen, drogo Ryssarne sig långsamt tillbaka. Den tvetydiga ställningen med Danmark nödgade honom sedan, att med en del af trupperna återvända till Sverige. Svante Sture blef kvarlemnad i Finland med den öfriga hären, och nu föllo voivoderna Ivan och Peter Uschatoj in i Österbotten (denna tid af Ryssarne kalladt *de tio flodernas land*), det de härjade ända intill Torneå elf. Och för att undgå de beständiga förödelserna, hade invånarne från trakten af Limingo underkastat sig Ryska väldet, och afskickat sändebud till storfursten uti Moskva. Emellertid blefvo Ryssarne fördrifne af Svante Sture, och förföljde till Ivangorod, hvilken fästning intogs i Augusti månad 1496, och öfverlemnades åt Sveriges bundsförvandt härmästaren i Liffland. Svenskarne återvände lastade med byte.

Sten Sture återkom nu till Finland med förstärkning, och ville göra ett nytt intåg i Ryssland; men oenighet hade uppstått emellan honom och Svante

Sture, hvilken ansåg sig sednast hafva blifvit af riksföreståndaren öfvergifven, och uppoffrad åt fienden. Svante Sture återvände och äfven riksföreståndaren afseglade till Sverige, sedan han utskrifvit en krigsgärd och uppådat manskap till landets försvar. Detta måste han dock inskränka till att endast förstärka besättningen i fästningarne Wiborg och Nyslott, samt att anlägga några skansar till Tavastarnes skydd. Han hade gerna slutit fred, äfven med uppoffringar, emedan hans krafter voro för mycket underlägsna i denna strid, och han dessutom oroades i Sverige af Danska konungarnes och den mäktiga adelns stämplingar; men Svenska rådet satte sig emot ett sådant förslag.

Under de inre oroligheter som oafbrutet skakade Sverige, och hindrade detsamma att kraftigare bidraga till Finlands försvar, hade detta landskap snart varit en folktom ödemark, i fall ej den Danske konungen Johan II:s uppstigande på Svenska thronen medfört ett fredstillstånd med dess bundsförvandt den Ryska storfursten, den han förut uppmanat till fortsättandet af fiendtligheterna. Likväl omtalas ett plundringståg emot Österbotten år 1498. Efter konung Johans fall förnyades ströfverierna, och detta osäkra fredstillstånd varade ända till år 1504, då ett tjuguarigt stillestånd afslöts, hvilket sex år derefter förlängdes uppå sextio år. Enligt Ryska författares uppgifter ingicks detta sednare fredsslut icke förrän den 9 Maj 1513 i Novgorod. Några smärre stridigheter fortforo likväl en tid bortåt vid gränsen, och ett ströftåg om-

nämnes mot Österbotten år 1517, troligen en följd af det med Danska konungen Kristian II slutna förbundet.

Men detta lugn med den ostlige grannen minskade icke landets olyckor. Johan II:s uppträdande och störtande såsom Svensk konung, ådrog Finland inre buller och förhärjningar. Då Sten Sture den äldre år 1497 måste vika för det starka anhang Johan vetat förskaffa sig i Sverige, erhöll han i förläning bland annat äfven hela Finland; men konungen ångrade snart denna sin frikostiga eftergifvenhet, samt främtog honom Åbo, Wiborg och Nyslott. Då Johan åter blifvit störtad, utbröt i Finland ett inbördes krig; fästningarne måste med våld återtagas, och Åbo slott gaf sig först efter en långvarig belägring, från Juli till September 1502. Deremot uppbrände Danska ströfpartier Kastelholm på Åland, år 1507, och Severin Norby, hvilken med sin flotta beherrskade Östersjön, utsände Otto Rud, en annars käck och behjertad Dansk riddare, emot Åbo. Den 2 Augusti 1509 öfverrumplade han staden under nattligt mörker, mördade obarmhertigt dess invånare, plundrade husen och domkyrkan, och framfor med all en röfvares vildhet. Danskarne lågo qvar i tre veckor, och afseglade sedan med all den sköflade egendomen.

Under de krig, genom hvilka Danska konungen Kristian II, med binamnet Tyrann, ville inkräkta Sverige, förhärjade hans skaror äfven de Finska kustländerna. Finland hade ett stort antal män, hvilka varit Sten Sture mycket tillgifne, och som derföre bor-

de hatas af Kristjern. Så snart han blifvit upphöjd på Svenska thronen, sände han förnyade befallningar till Finlands magnater, att infinna sig vid hans kröning i Stockholm; men antingen af misstroende till hans försäkringar, eller hindrade af den sena årstiden, åtlodde ingen denna befallning, och sålunda undgingo de det öde, som vid Stockholmska blodbadet träffade deras likar. Tavastehus med dess län, jemte Kuumo gård, lofvade i förläning åt Sturens enka, blefvo henne aldrig lemnade. Hemming Gadd öfverskickades med en här till Finland att kufva det. Allt motstånd hade varit fåfångt; hela landet och alla fästningar öfverlemnades frivilligt åt segrarne. Hemming Gadd lät här aflifva flere förnäma och af Kristjern fruktade män, till dess han sjelf fick erfara huru tyranner vanligen belöna verktygen för sina illgerningar, och halshögs utanför Raseborgs slott, uppå den konungs befallning, hvilken han tjent så troget. Men biskop Arvid Kurk fann sin säkerhet uppå Kuusto slott, samt i den klokhet hvarmed han undvek tyrannens tjensteandar.

Så snart konung Gustaf I var säker om framgång i Sverige, öfversände han år 1521 Nils Arvedson Westgöthe med en här till Finland, hvarest belägringen af Åbo börjades den 25 November. Befålet derstädes fördes af Thomas Wolf, en Tysk riddare, hvilken nitiskt utfört tyrannens blodsdomar i Finland. Såsom gisslan hade han släpat med sig ett antal af landets förnäma, och dessa lät han afrätta, då äfven Finnarne förenade sig med sina befriare, samt utan-

för muren upphänga de fångar han tagit vid ett utfall. Erik Fleming, hvilken befann sig i hans våld, undgick dock sina landsmäns öde, genom den list hvarmed han stälde sig såsom Wolfens trogne anhängare. Detta förställda nit förskaffade honom slutligen befälet öfver ett utfall, då han räddade sig hos de belägrande, och uppträdde nu såsom det verksamaste biträde till fäderneslandets befriande. På sin sida hade äfven biskop Arvid lemnat de belägrande allt möjligt bistånd, i krigsförnödenheter, vapen och lifsmedel. Likväl drog belägringen ut in på våren, och nu infann sig slottet till undsättning, den i Östersjön genom sin flotta herrskande Danska amiralen Severin Norrby. De anfallande nödgades aftåga, och antände sitt krutförråd; elden spridde sig till staden, hvilken nästan hel och hållen lades i aska, och de Danska legosoldaterna plundrade och sköflade hvad lågorna hade skonat. Svenska hären drog sig in åt Tavastland, och uppbådade förstärkningar; men Norrby afseglade åter, plundrade kusterna och sökte med rofvet undsätta de Svenska fästningar Danskarne ännu innehade. Erik Fleming öfvergick med det mesta af manskapet till Sverige, dit kallad af konung Gustaf; och Nils Grabbe till Grabbacka qvarblef för att oroa fienden. Emellertid utpressade Wolf så mycket lifsmedel han möjligen förmådde, lastade en flotta och begaf sig dermed sjelf till Stockholm; men hela flottan blef af Gustaf borttagen, Wolf fången, och, till välförtjent straff för sina illgerningar, hängd med ett bastrep.

Emellertid hade Danskarne haft allt mera framgång i Finland. Kuusto föll i deras våld, och biskop Arvid måste sjelf undan. Öfverallt eftersatt, ville han söka sin säkerhet i Sverige, och gick om bord på ett skepp, tillika med sina anförvandter och många Finska adelsmän samt deras fruar och döttrar; men utanför Öregrund förgicks skeppet af storm, jemte allt folk och all deras egendom. Han var Finlands sista Katholska biskop, samt en from och om sitt fädernesland mycket förtjent man. — Nils Grabbe, en slug och djerf partigångare, sökte under tiden att göra Kristjernerns anhängare allt det afbräck han förmådde. Med en liten flotta skärbåtar förde han ett lifligt förödelsekrig emot dem, befanns öfverallt och ingenstädes, vek hastigt undan för hvarje hotande öfvermägt, och sökte stundom sin säkerhet ända invid Esthländska kusten; men var åter genast tillbaka och öfverföll samt nedgjorde allestädes smärre hopar af fiendens soldater. — Sedan konung Gustaf I stadgat sitt välde i Sverige, var han betänkt äfven på Finlands befriande, och i Augusti månad 1523 öfvergick till detta land en här, under Erik och Ivar Flemings befäl. Kuusto slott föll genast i deras våld, samt Åbo efter en kort belägring. Danska krigsmagten drog sig öfver Tavastehus till Wiborg. Svenskarne delade sig samt intogo Raseborg, Tavastehus och Nyslott, och Nils Grabbe inspärrade Wiborg, hvilket snart gaf sig, och innan årets slut var Finland frälsadt från Dansk förtryck.

2. *Inre Författning, lagskipning, skatter, befolkning, handel, odling, m. m.*

Svenskarnes första eröfringar inom Finland, äfvensom deras ditflyttade nybyggare, stodo till en början mera under biskopens i Åbo, än under en verldslig styrelse. Alla de utgående skatterna voro bestämda för kyrkor och prester; dessa sednare skipade lag och biskopen afgjorde alla tvister i sista hand. Men då den andliga magten snart såg sig oförmögen att försvara den nya församlingen emot kringliggande hedningars anfall, fann den sig nödsakad att till sitt understöd tillkalla regeringens styrka, samt att åt densamma öfverlemna en del af sitt inflytande. Sålunda erhöll den verldsliga magten insteg i en eröfring, hvilken, såsom företagen för trons skull, så gerna betraktades af presterna som en kyrkans stat och tillhörighet. För öfrigt var landets högsta styrelse stundom fördelad emellan de tre, förut omnämde ståthållarne, stundom stodo desse åter under en allmän höfding, och vid andra tidpunkter var hela landskapet, eller större och mindre delar deraf lemnade i förläning åt rika och mäktiga personer, hvilka då ägde närmaste vården öfver sina län.

Emedan Svenskarnes före sig i Finland icke funno någon egentligen ordnad statsförfattning eller bestämda lagar, var det naturligt, att de derstädes skulle införa sina former och sin lagskipning. Man anträffar här således Svenska lagmän, och Finland utgjorde i

början en enda lagsaga, till dess utvidgade gränser och tilltagande folkmängd krafde dess delning i tvenne. Man finner lagmän i Finland första gången nämde år 1324. En högre utbildning erhöll den juridiska författningen genom den införde *Landsrätten*. Denna sammanträdde i Åbo, en gång om året, dagarne näst för St. Henriks fest om sommaren, hvilken, till minne af hans bens flyttning dit från Nousis, firades den 18 Juni, samt då sammanlockade talrika folkhopar till aflat och hållandet af en års-marknad. Ledamöter i ofvannämde rätt voro biskopen, alla i Finland vistande riksråder, lagmän, häradshöfdingar och kronofogdar. Ett riksråd företrädde konungens ställe och förde ordet. Denna nyttiga domstol upphörde dock efter dess stiftares, konung Erik XIII:s tid, och de gamla räfst- och rättaretingen vidtogo åter.

De nyomvändes och inflyttningarnes enda skatter voro hvad de gáfvo till presterskapet, och bestodo i produkter, hvilka af de infödde erlades i skinnvaror, fogel, kött af björn, elg och rehn, m. m. och sednare äfven i spannemål, samt af kolonisterna i den afkastning boskapsskötseln erbjöd, såsom smör, ost, o. s. v. De förra betalades, såsom det hette, efter *Karelsk*, de sednare efter *Helsing* lag. Utskylderna voro först högst ringa; men ökades under århundradens följd, och man började småningom utkräfva dem i klingande mynt, då tillgången här af blef allmännare, likväl äfven dervid i början med tillåtelse att lemna varor, emot ett å dem af åtta bofaste män åsatt värde. Den svåraste tunga för landet blef, i tidens längd,

den att underhålla slotten och kungsgårdarne, samt att sköta dertill hörande åkerbruk, hvilket alltid ålåg kringliggande allmoge. Ett nytt slott var således en olycka för de närboende. Och härtill kom ytterligare slottsherrars och fogdars prässningar och resor, emedan de vanligen fordrade af bönderna mera än dem efter lag ålåg.

Landet var ännu glest befolkadt; de inre delarne deraf voro nästan alldeles icke uppodlade, bestående till en stor del af utmarker och fiskelägen för de söderut boende, ända in i 1600 talet. De täta krigen, inre oroligheter och fiendtliga ströfverier på gränserna, verkade ganska menligt på folkökningen, likväl har man antagit densamma vid slutet af denna tidsrymd till ungefär 5 eller 600,000 personer, ehuru en sådan uppgift är ganska obestämd, och stöder sig på inga tillförlitliga grunder. Odling och hyfsning tilltogo allt mera, och de nya beherrsarne lärde ett bättre åkerbruk och införde mildare seder i landet. Svedjandet var det vanliga sättet att ur jorden aflåcka skördar. Men småningom började man odla egentliga åkrar, nya sädesslag infördes, och klosterträdgårdarne gjorde ett stort antal fremmande och förut okände köksväxter inhemska i landet. Alldeles likartadt var förhållandet med produkter, som i det allmänna lifvet äro af högsta vigt, och hvilkas lånade namn vittnar om ett utländskt ursprung.

Karelarne hade, såsom ännu fria eller beroende af Ryssarne, idkat uppå Novgorod en stark handel med pälsverk och andra byten dem jagten lemnade; neder-

lagsplatsen var Björkö, såsom redan ofvanföre nämnt är, och genom denna ort deltog Karelarne sålunda äfven uti Hanseaternas lifliga handel uppå norden. Sedan landet blef en Svensk tillhörighet, upphörde denna gemenskap med de östra grannarne, och vände sig till de vestra beherrskarne, och mot slutet af denna tidsrymd öfverfördes rika laddningar af viktualievaror från alla Finlands kuster till Sverige. Men städerna i detta land ville på länge icke uppblomstra. Åbo var nästan den enda som erhöll något namn; Wiborg tilltog dock äfven genom sitt grannskap med Ryssland, och en der idkad handel; Björneborg synes redan hafva varit en köping, och i 15:de århundradet omtalas Borgå, Nådendal och Raumo, de begge sista uppkomna genom derstädes anlagda kloster. Alla köpmän tyckas dock i början varit Tyskar, eller rättare Sach-sare, emedan namnet *Saksa*, Finnarnes benämning på en Tysk, länge tillika betecknade en köpman.

Småningom, ehuru i början långsamt, utöfvade kristna religionen sina välgörande verkningar på folkets sedlighet. De gamla religionsbegreppen kämpade envist emot de nya; de kristna presternas okunnighet och laster voro ej tjenliga att ingifva särdeles aktning för den införda läran, och länge utgjorde folkets tro en förvirrad blandning af Finsk hedendom och kristna dogmer. Talrika kloster blefvo inrättade, såsom tvenne i Åbo och Wiborg, samt ett uti Nådendal, Raumo och Kökars på Åland, och vid dem funnos tillika skolor, hvilka gäfvo undervisning i läsa och skrifva, samt vetenskapernas första grunddrag. Den i

Raumo (*Collegium Raumense*) förvärfvade sig dock ett utbreddt rykte under medeltiden; men alla de som önskade erhålla några djupare kunskaper, måste söka dem utrikes, i Tyskland, o. s. v. Kyrsocknarne voro ännu allt för vidsträckta, så att de aflägsnaste inbyggarne bodde 12 a 15 mil från kyrkan. Ofta hände deraf att barn icke förr kommo till dop, än de sjelfve der kunde framträda och besvara dem förelagda frågor. Det var omöjligt att få de aflidnes lik till vigd jord, innan vintern inföll, så mycket mera som det inre af landet ännu hade inga vägar, utan alla resor skedde om sommaren till fots eller i båtar, och om vintern öfver is och snö.

II. Lutherska Tidehvarfvet.

1. *Finlands Historia.*

Så snart konung Gustaf I var säker om besittningen af sitt välde, och äfven Finland befriadt ifrån Danskarnes förtryck, sände han Erik Fleming till Moskwa, för att med tsar Wasilij IV Ivanovitsch öfverenskomma om fred och grannsämja, och i följd häraf ingicks den 3 April 1524 i Novgorod ett vapenstillestånd på 60 år. Tryggad från denna sida, började konungen att med omsorg vårda landets uppkomst och inre välmåga. Främst låg honom religionsreformationen om hjertat, och härtill begagnade han sig af Peter Särkilax, hvilken studerat i Wittenberg. Den första Evangeliska biskop blef Martin Skytte; men

det viktigaste steget till folkets bildning var försöket att på dess modersmål öfversätta de heliga skrifterna. Den verksamma och om Finlands odling så mycket förtjenta biskop Mikael Agricola, hade redan på Finska utgifvit några smärre religionsskrifter, då han år 1548 lät trycka en Finsk öfversättning af Nya Testamentet, samt några år derefter Davids Psalmer; men folkets fattigdom och deraf följande ringa afsättning hindrade ännu länge tryckandet af hela bibeln. Biskop Agricola utgaf dessutom på landets språk flera andaktsböcker, en lithurgi och en messbok, samt sörjde med nit och kraft för den allmänna undervisningen. Skolor inrättades, de äldre utvidgades och erhöilo nya förmåner, så vidt tidens tillgångar tilläto sådant. Finland blef nu äfven indeladt i tvenne stift: biskopen i det ena hade, såsom förut, sitt säte i Åbo, den andra biskopen insattes i Wiborg.

Men landets inre välstånd ville länge icke riktigt uppblomstra. Väl lät Gustaf anlägga staden Helsingfors (år 1550); men de inskränkande författningar som voro en följd af den tidens rådande åsigter, och hvarigenom landtboernas handel skulle tvingas till vissa städer, och dessa sednares utförsel åter blef inskränkt till bestämda utländska orter, hindrade den fria omsättningen af varor, och motarbetade tillika landets förkofran. Dertill kommo missväxtår och hungersnöd, hvilket ännu mera utarmade folket.

Eländet ökades äfven af krigets olyckor. Väl hade, efter tsar Wasilijs död, det sextio åriga stilleståndet blifvit stadfastadt i Novgorod (år 1537); men